

ВІДГУК

офіційного опонента Коваленка Руслана Івановича,

доктора юридичних наук, доцента кафедри трудового права та права соціального забезпечення, на дисертацію Буглак-Куцевол Олесі Гурамівни на тему: «Соціальні гарантії нотаріусів в Україні», подану на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дисертаційної роботи. Нотаріат як правовий інститут посідає особливе місце у системі забезпечення законності та захисту прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб в Україні. Виконуючи публічно-правові функції від імені держави, нотаріуси є не лише гарантами юридичної вірогідності вчинюваних ними дій, а й суб'єктами, чие соціальне становище безпосередньо впливає на якість та ефективність здійснення нотаріальної діяльності в цілому. Саме тому питання належного соціального забезпечення нотаріусів не може розглядатися як суто корпоративна або відомча проблема — воно має виразний публічно-правовий вимір, що вимагає комплексного наукового осмислення.

Актуальність дослідження визначається також відсутністю конституційного закріплення статусу нотаріату в Україні, що дисертантка слушно розглядає як одну з фундаментальних передумов нормативної невизначеності соціальних гарантій нотаріусів. На відміну від інституту правосуддя, прокуратури та адвокатури, правові засади функціонування яких закріплено на конституційному рівні, нотаріат позбавлений аналогічного конституційного підґрунтя, що об'єктивно ускладнює формування системної та ієрархічно узгодженої нормативної бази у сфері соціального захисту нотаріусів. Відсутність такого закріплення, за обґрунтованим висновком авторки, є не технічною прогалиною, а концептуальною вадою чинного регулювання, що потребує усунення шляхом внесення відповідних змін до Основного Закону України.

Не менш важливим чинником, що обумовлює актуальність обраної теми, є відсутність у чинному законодавстві України єдиного уніфікованого підходу до

визначення поняття, видів та механізмів реалізації соціальних гарантій нотаріусів. Відповідні положення розпорошені між значною кількістю нормативно-правових актів різної юридичної сили, що не лише ускладнює їх практичне застосування, а й породжує правову невизначеність щодо фактичного обсягу гарантій, на які мають право як державні, так і приватні нотаріуси. Натомість у низці провідних держав — членів Міжнародного союзу латинського нотаріату, зокрема в Естонії, Словаччині та Грузії, — соціальні гарантії нотаріусів закріплено на рівні спеціального законодавства у чіткій та систематизованій формі, що є орієнтиром для вдосконалення відповідного регулювання в Україні.

Окремої уваги заслуговує контекст, у якому здійснюється це дослідження. В умовах воєнного стану та пов'язаної з ним соціальної й економічної нестабільності питання соціального захисту різних категорій осіб, що реалізують публічно-правові функції, набуває підвищеної практичної значущості. Зміщення законодавчих пріоритетів у бік соціального захисту військовослужбовців та правоохоронців, попри всю обґрунтованість такого підходу, об'єктивно відсуває на другий план проблематику соціальних гарантій нотаріусів. Водночас оновлення законодавства у сфері нотаріату здійснюється переважно в частині регламентації порядку вчинення нотаріальних дій, тоді як нормативне врегулювання соціального захисту нотаріусів не зазнає системних змін, що консервує усталену тенденцію до відсутності чітко визначених і належно закріплених соціальних гарантій для представників цієї професії.

Таким чином, дисертаційне дослідження Буглак-Куцевол Олесі Гурамівни на тему «Соціальні гарантії нотаріусів в Україні» є своєчасним та науково обґрунтованим, оскільки спрямоване на заповнення реальної прогалини як у правовій доктрині, так і в чинному нормативно-правовому регулюванні, а його результати мають безпосереднє значення для подальшого розвитку науки права соціального забезпечення та вдосконалення законодавства у відповідній сфері.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в Науково-дослідному інституті публічного права відповідно до плану науково-дослідної роботи «Правове забезпечення прав, свобод та законних

інтересів суб'єктів публічно-правових відносин», що підтверджує інституційну легітимність та відповідність науковим пріоритетам установи. Дослідження узгоджується з постановою Кабінету Міністрів України від 30 квітня 2024 року № 476 «Про затвердження переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 31 грудня року, наступного після припинення або скасування воєнного стану в Україні», яка визначає актуальні орієнтири для наукової діяльності в умовах сьогодення. Крім того, положення дисертації кореспондують із Національною стратегією у сфері прав людини, затвердженою Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021, та Національною стратегією сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки, затвердженою Указом Президента України від 27 вересня 2021 року № 487/2021, в частині забезпечення та розширення соціальних прав окремих категорій осіб, які реалізують публічно-правові функції. Дисертаційне дослідження також узгоджується з основними положеннями Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, ратифікованої Законом України від 16 вересня 2014 року № 1678-VII, що визначає стратегічний курс України на наближення національного законодавства, зокрема у сфері соціального захисту, до стандартів Європейського Союзу.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, які сформульовані в дисертації. Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій дисертаційного дослідження Буглак-Куцевол О.Г. підтверджується насамперед тим, що авторка послідовно розкриває комплексну природу нотаріуса як суб'єкта соціальних гарантій. Зокрема, дисертантка обґрунтовує, що нотаріус є застрахованою особою у розумінні Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 08.07.2010 р. № 2464-VI, тобто фізичною особою, яка відповідно до законодавства підлягає загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню. Цей статус є самостійним чинником, який визначає нотаріуса суб'єктом соціальних гарантій, та формує відповідне доктринальне підґрунтя для визначення переліку і змісту таких гарантій. Дисертантка також слушно звертає увагу на те, що до нотаріусів можуть

застосовуватися гарантії заохочення відповідно до норм Кодексу законів про працю України та Закону України «Про державну службу», що є окремим і недостатньо дослідженим напрямом у системі соціальних гарантій нотаріусів (с. 42).

Заслугове на схвальну оцінку характеристика підзаконного рівня соціальних гарантій державних нотаріусів. Дисертантка детально аналізує постанову Кабінету Міністрів України від 11.09.2007 р. № 1123, якою закріплено право державних нотаріусів на надбавки за високі досягнення у праці, за вислугу років залежно від стажу роботи у сфері нотаріальної діяльності, за знання та використання іноземних мов, за науковий ступінь, а також на матеріальну допомогу для вирішення соціально-побутових питань та допомогу на оздоровлення. Конкретизація змісту підзаконних гарантій є важливим науковим результатом, що дозволяє визначити реальний обсяг матеріального забезпечення державних нотаріусів поза межами базового посадового окладу.

Особливої уваги заслугове класифікація гарантій за кількісним обсягом поширення на індивідуальні та колективні. На основі аналізу авторка доходить висновку, що колективні гарантії охоплюють певні асоціації нотаріусів або Нотаріальну палату України як їх членів, що є практично значущим у контексті формування пропозицій щодо інституційних механізмів підтримки нотаріусів. Такий підхід дозволяє виявити гарантії, реалізація яких можлива лише через колективні інституційні механізми нотаріального самоврядування, що є самостійним науковим результатом із безпосередньою практичною цінністю (с. 63).

До вагомих наукових результатів можна віднести характеристику сучасного стану правового регулювання соціальних гарантій нотаріусів, де дисертантка виявляє та систематизує шість ключових особливостей такого регулювання: відсутність уніфікованого нормативно-правового визначення соціальних гарантій нотаріусів та їх видів; відсутність систематизації їх закріплення у профільному законі; розпорошеність регулювання між підзаконними актами; комплексний характер правового регулювання; декларативний характер окремих гарантій; відсутність чітко визначених гарантій для приватних нотаріусів як самозайнятих осіб. Виявлення та

структурування цих особливостей є самостійним науковим результатом, який формує системне підґрунтя для подальших законодавчих пропозицій авторки (с. 102).

Окремий інтерес становить підрозділ 2.1, присвячений особливостям матеріального забезпечення нотаріусів в Україні. Дисертантка слушно зазначає, що рівень посадових окладів державних нотаріусів є нижчим за законодавчо встановлений розмір мінімальної заробітної плати станом на 01.01.2025 р., що авторка кваліфікує як системне порушення соціальних гарантій, передбачених статтею 3-1 Закону України «Про оплату праці» від 24.03.1995 р. Самостійною науковою цінністю вирізняється також авторська систематизація гарантій оплати праці приватних нотаріусів, до яких дисертантка відносить: гарантію неперешкоджання з боку держави законній діяльності приватного нотаріуса; гарантію отримання оплати праці до вчинення нотаріальних дій; гарантію здійснення прозорої державної політики у сфері оподаткування доходів приватного нотаріуса; гарантування можливості самостійно визначати розмір оплати праці; гарантування нарахування податків виключно на чистий дохід; гарантування ведення обліку доходів і витрат у зручній формі. Така систематизація є першою в науковій літературі спробою визначити конкретний перелік гарантій матеріального забезпечення саме приватного нотаріуса як самозайнятої особи (с. 115-118).

Важливим науковим результатом є дослідження авторкою інституту страхування професійної відповідальності приватного нотаріуса як самостійного елементу системи його соціального захисту. Дисертантка слушно зазначає, що у світовій практиці існують три основні моделі такого страхування: індивідуальне страхування — коли нотаріус самостійно звертається до страхової компанії (Німеччина, Фінляндія, Нідерланди); самострахування — коли нотаріуси об'єднуються у товариства взаємного страхування (Канада, Велика Британія); колективне страхування — коли інтереси нотаріусів представляє нотаріальна асоціація. На основі аналізу зазначених моделей авторка доходить висновку, що страхування юридичної відповідальності приватного нотаріуса є не правом, а його прямим обов'язком, від виконання якого безпосередньо залежить можливість

здійснювати нотаріальну діяльність, що є самостійним доктринальним висновком із практичною законодавчою цінністю (с. 134–135).

Важливим науковим результатом підрозділу 2.2 є також дослідження авторкою конкретного механізму участі приватного нотаріуса у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування. Дисертантка слушно зазначає, що порядок реєстрації приватної нотаріальної діяльності та взяття приватного нотаріуса на облік як платника податків чітко регламентовано наказом Міністерства юстиції України від 22.03.2011 р. № 871/5, а набуття права на соціальну допомогу безпосередньо пов'язане з підтвердженням факту потрапляння під дію певного страхового ризику. Окремої позитивної оцінки заслуговує те, що авторка аналізує Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» щодо усунення дискримінації за колом платників» як важливий крок у посиленні соціального захисту нотаріусів, які провадять незалежну професійну діяльність, що свідчить про увагу авторки до динаміки розвитку законодавства у досліджуваній сфері (с. 129–130).

На основі аналізу зарубіжного досвіду правового регулювання соціальних гарантій нотаріусів авторка звертає увагу на досвід Франції щодо функціонування центрів нотаріальних досліджень і документації — крідонів, діяльність яких закріплена у Статуті Вищої ради нотаріату Франції та забезпечує нотаріусам постійну професійну підтримку. Дисертантка слушно зазначає, що досвід Грузії є особливо цінним у питанні соціального захисту нотаріусів при здійсненні дисциплінарного провадження, оскільки грузинське законодавство забезпечує прозорість цього процесу та належні процесуальні гарантії для нотаріуса. Дослідження є переконливим свідченням того, що запозичення окремих зарубіжних інституційних механізмів підтримки нотаріусів є обґрунтованим і реалістичним напрямком удосконалення вітчизняного законодавства (с. 166–168).

Загалом структура дисертації повністю відповідає визначеній меті й поставленим завданням дослідження та дозволяє послідовно розглянути всі проблемні питання обраної теми. Достовірність отриманих результатів і обґрунтованість сформульованих пропозицій зумовлюються правильно обраним

методологічним підходом, репрезентативністю нормативної та емпіричної бази, а також системністю й послідовністю викладення матеріалу в межах кожного розділу дисертації.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження Буглак-Куцевол О.Г. визначається тим, що воно охоплює проблематику, яка перебуває на межі науки трудового права, права соціального забезпечення та конституційного права, що зумовлює міждисциплінарний характер отриманих результатів і розширює межі наукового пізнання у кожній із зазначених галузей. Дослідження поєднує доктринальний і нормотворчий виміри: теоретичні висновки авторки безпосередньо трансформуються у конкретні законодавчі пропозиції, що свідчить про органічну єдність фундаментального та прикладного складників роботи. Наукові результати дисертації охоплюють усі рівні нормативного регулювання — від конституційного до підзаконного, — що забезпечує системність і завершеність дослідження. Сукупність сформульованих авторкою положень, висновків і пропозицій формує цілісну доктринальну основу для подальшого реформування законодавства у сфері соціальних гарантій нотаріусів.

Дисертантка обґрунтовує необхідність чіткого нормативного визначення мінімального розміру страхової суми за договором обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності приватного нотаріуса, яка не може бути меншою за 1000 мінімальних розмірів заробітної плати на момент укладання договору та диференціюється залежно від стажу роботи нотаріуса й розміру франшизи. Такий підхід є самостійним науковим результатом, що конкретизує зміст страхової гарантії та формує підґрунтя для її нормативного закріплення у відповідних підзаконних актах (с. 136–137).

Окремої уваги заслуговує виявлення авторкою неврегульованості питання пенсійного забезпечення державних нотаріусів як самостійної законодавчої прогалини у системі їх соціального захисту, що авторка відносить до ключових недоліків чинного регулювання, які безпосередньо впливають на рівень соціальної захищеності представників цієї професії (с. 172). Дисертантка також звертає увагу на те, що до системи соціальних гарантій нотаріусів належать гарантії заохочення, які

реалізуються відповідно до норм Кодексу законів про працю України та Закону України «Про державну службу», що є окремим науковим результатом, який збагачує уявлення про повний обсяг гарантій, передбачених для нотаріусів як суб'єктів трудових правовідносин (с. 42).

Наукова та практична значущість отриманих результатів дисертаційного дослідження Буглак-Куцевол О.Г. визначається передусім чіткою адресністю сформульованих пропозицій щодо конкретних суб'єктів, уповноважених на реалізацію та забезпечення соціальних гарантій нотаріусів. Зокрема, пропозиція авторки про включення державних нотаріусів до переліку осіб, які мають право скористатися державною програмою доступного кредитування житла «Оселя», є безпосередньо адресованою органам виконавчої влади та може бути реалізована в межах чинної програмної бази без потреби у принципових змінах законодавства. Це свідчить про реалістичність і практичну здійсненність пропозицій авторки (с. 193-194).

Наукова значущість дослідження визначається й тим, що його результати суттєво збагачують науку соціального права доктринальними положеннями щодо змісту соціальних гарантій нотаріусів і можуть слугувати підґрунтям для подальших наукових досліджень, що підтверджується актом впровадження результатів у науково-дослідній роботі. Важливим є й те, що авторка пропонує здійснити поділ соціальних гарантій нотаріусів у сфері освіти та професійного навчання на загальні та спеціальні, серед яких окремо виділяє гарантію збереження робочого місця нотаріуса на період проходження ним навчання та підвищення кваліфікації, що є практично значущим орієнтиром для Нотаріальної палати України як суб'єкта організації навчання нотаріусів (с. 190).

Практична значущість дослідження підтверджується також зверненням авторки до порівняльно-правового досвіду держав, де значна роль у реалізації соціальних гарантій нотаріусів належить самій нотаріальній спільноті — зокрема, в Німеччині, Польщі та Люксембурзі, — що формує орієнтир для розвитку інституційної спроможності Нотаріальної палати України у вирішенні питань соціального захисту нотаріусів поза межами державного регулювання.

Ступінь апробації та впровадження результатів дисертаційної роботи. Основні наукові результати дисертаційного дослідження відображено у восьми опублікованих працях. П'ять із них є статтями у наукових фахових виданнях України: двох випусках журналу «Соціальне право» (2021), «Аналітично-порівняльне правознавство» (2022), «Право і суспільство» (2022) та «Вісник пенітенціарної асоціації України» (2025). Коло тем наукових статей є репрезентативним щодо змісту дисертації та охоплює визначення поняття соціальних гарантій нотаріусів, оплату праці приватного нотаріуса, класифікацію гарантій у сфері освіти та професійного навчання, проблеми їх реалізації, а також зарубіжний досвід правового регулювання.

Матеріали дисертації апробовано на трьох міжнародних науково-практичних конференціях 2022 року, що відбулись у Чернівцях, Стокгольмі (Швеція) та Дніпрі. Участь у конференції у Стокгольмі та публікація матеріалів англійською мовою у збірнику «Modern science: innovations and prospects» підтверджує вихід наукових результатів авторки за межі вітчизняного наукового простору.

Відповідність тексту дисертації вимогам академічної доброчесності. Аналіз тексту дисертаційної роботи Буглак-Куцевол О.Г. та наукових публікацій, у яких висвітлено її основні результати, дає підстави стверджувати про відсутність ознак порушення вимог академічної доброчесності. У тексті дисертації належним чином оформлено посилання на використані наукові джерела у разі залучення ідей, тверджень, концептуальних положень та інших відомостей інших авторів, що свідчить про коректне розмежування власних наукових результатів авторки та запозиченого матеріалу. Дисертантка надає повну та достовірну інформацію про результати проведеного дослідження, а виклад наукових положень у тексті дисертації узгоджується зі змістом опублікованих статей і тез доповідей. Ознак академічного плагіату у дисертаційній роботі Буглак-Куцевол О.Г. не виявлено.

Аналіз дискусійних положень дисертації та основні зауваження. У цілому позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Буглак-Куцевол О.Г. на тему «Соціальні гарантії нотаріусів в Україні», слід зауважити, що окремі її положення, висновки й рекомендації мають дискусійний характер або потребують додаткової аргументації та спонукають до обговорення під час захисту.

1. У підрозділі 2.1, систематизуючи гарантії оплати праці приватних нотаріусів, авторка виокремлює шість самостійних гарантій, серед яких — «гарантію здійснення прозорої державної політики у сфері оподаткування доходів приватного нотаріуса» (с. 115–118), проте не розкриває змісту цієї гарантії через конкретні нормативні механізми прозорості та не наводить критеріїв, за якими можна оцінити ступінь реалізації цієї гарантії на практиці. На це варто звернути увагу, оскільки без таких критеріїв декларована гарантія прозорості залишається оціночною категорією, яку неможливо верифікувати ні в правозастосовній практиці, ні в нормотворчій діяльності. Дисертантці було б доцільно визначити мінімальний перелік індикаторів прозорості податкової політики щодо приватних нотаріусів.

2. У підрозділі 2.2, досліджуючи інститут страхування цивільно-правової відповідальності приватного нотаріуса, авторка пропонує встановити мінімальну страхову суму на рівні 1000 мінімальних розмірів заробітної плати (с. 136–137), проте не обґрунтовує цей конкретний розмір розрахунково — не наведено аналізу статистики страхових випадків, середнього розміру завданої шкоди, практики страхових виплат. Це зауваження є актуальним, оскільки необґрунтований завищений розмір страхової суми може призвести до непропорційного збільшення страхових платежів і, як наслідок, до зростання вартості нотаріальних послуг для населення. Авторці слід було б навести емпіричні дані або хоча б методику розрахунку, на підставі якої визначено саме такий розмір.

3. У підрозділі 1.3, класифікуючи спеціальні соціальні гарантії за суб'єктним спрямуванням, авторка поділяє гарантії державних нотаріусів на «обов'язкові та необов'язкові» (с. 57), проте не наводить чіткого критерію такого поділу та не визначає вичерпного переліку гарантій, віднесених до кожної з цих груп. На це слід звернути увагу, оскільки поняття «необов'язкова гарантія» є внутрішньо суперечливим: гарантія за своєю правовою природою передбачає обов'язковість забезпечення, а віднесення частини гарантій до «необов'язкових» фактично нівелює їхній гарантійний характер і створює підґрунтя для їх ігнорування на практиці.

4. У підрозділі 3.2, формулюючи пропозицію щодо доповнення ст. 49 Закону України «Про нотаріат» новими підставами для відмови у вчиненні нотаріальної дії

(с. 190–191), авторка, зокрема, пропонує пункт «8-3)», який передбачає відмову у вчиненні нотаріальної дії особі, внесеній до Єдиного державного реєстру санкцій. Водночас дисертантка не аналізує, як ця пропозиція співвідноситься з конституційним правом особи на правовий захист та доступ до правових послуг, а також чи не призведе її реалізація до непропорційного обмеження прав осіб, щодо яких застосовано санкції. Це питання потребує додаткового обґрунтування, зважаючи на те, що санкційний статус не є підставою для позбавлення особи всіх цивільних прав, а нотаріальна дія може стосуватися, наприклад, оформлення спадщини чи інших невідкладних особистих потреб.

5. Упродовж усієї дисертації авторка неодноразово наголошує на необхідності посилення ролі Нотаріальної палати України як суб'єкта реалізації соціальних гарантій нотаріусів (с. 52, 63, 168–169), проте системно не досліджує правову природу, організаційну спроможність та фінансові можливості цього органу щодо виконання таких функцій. На це варто звернути увагу, оскільки покладення додаткових соціально-захисних функцій на Нотаріальну палату потребує оцінки її інституційної готовності, джерел фінансування відповідних заходів та правових підстав для розширення її повноважень. Без такого аналізу відповідні пропозиції залишаються інституційно непідкріпленими.

6. У підрозділі 1.4, аналізуючи правове регулювання соціальних гарантій нотаріусів, авторка пропонує прийняти окреме Положення про соціальні гарантії нотаріусів або доповнити Закон «Про нотаріат» статтею 8-2 під назвою «Соціальний захист та гарантії нотаріусів і членів їх сімей. Їх види та механізми реалізації» (с. 100–101). Водночас дисертантка не подає навіть орієнтовної структури цього нормативного акта чи статті, не визначає мінімальний перелік норм, які мали б бути включені до нього. Це зауваження є суттєвим, оскільки без хоча б рамкового проекту запропонованого акта або статті відповідна пропозиція набуває характеру загального побажання і не може бути безпосередньо використана суб'єктами нормотворчої діяльності.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Буглак-Куцевол Олесі Гурамівни є науково зрілою, внутрішньо узгодженою та завершеною кваліфікаційною науковою працею, виконаною на належному теоретичному рівні.

Обрана тема розкрита повно і послідовно, поставлена мета досягнута, а сформульовані наукові завдання вирішені в межах кожного розділу дисертації. Зміст роботи свідчить про глибоке опрацювання авторкою досліджуваної проблематики, самостійність наукового мислення та здатність формулювати власні доктринальні положення і практично орієнтовані законодавчі пропозиції. Дисертація виконана без порушень академічної доброчесності, а її оформлення відповідає вимогам, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40.

Дисертаційна робота Буглак-Куцевол Олесі Гурамівни на тему «Соціальні гарантії нотаріусів в Україні», подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», відповідає вимогам пунктів 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44. З огляду на викладене, Буглак-Куцевол Олеся Гурамівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», а її дисертація — на позитивну оцінку.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, доцента

кафедри трудового права та права

соціального забезпечення Київський національний

університет імені Тараса Шевченка

Руслан КОВАЛЕНКО

ІІІ АПИС ЗАСВІДЧУЄ
ВЧЕНИЙ СЕКРЕТАРИАТ
КАРАУЛЬНА
13.04.

